

Людмила М. Ганущак-Єфіменко
**КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ ГАЛУЗЕВИХ КЛАСТЕРІВ
В НАЦІОНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

У статті викладено результати досліджень у сфері розвитку інтеграційних процесів в економіці, проаналізовано міжнародний досвід таких процесів, визначено мотиви до інтеграції активів у галузевих кластерах, запропоновано комплекс заходів з активізації інтеграційних процесів за рахунок кластерного підходу.

Ключові слова: вертикальна інтеграція; мережева модель розвитку; горизонтальна інтеграція; співпраця підприємств; кластерний підхід.

Літ. 11.

Людмила М. Ганущак-Ефименко
**КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ РАЗВИТИЕМ
ВИСОКОТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ОТРАСЛЕВЫХ КЛАСТЕРОВ
В РАМКАХ НАЦИОНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА**

В статье представлены результаты исследований в сфере развития интеграционных процессов в экономике, проанализирован международный опыт таких процессов, определены мотивы к интеграции активов в отраслевых кластерах. Предложен комплекс мер по активизации интеграционных процессов за счёт кластерного подхода.

Ключевые слова: вертикальная интеграция; сетевая модель развития; горизонтальная интеграция; сотрудничество предприятий; кластерный подход.

Lyudmyla M. Ganushchak-Yefimenko¹
**A CONCEPTUAL APPROACH TO HIGH-TECH SECTORAL
CLUSTERS DEVELOPMENT MANAGEMENT
WITHIN NATIONAL ECONOMY**

The article presents the results of the author's research in the field of economic integration processes along with the analysis of international experience in this field. Motives for assets integration into sectoral clusters are considered. A complex of measures on the activization of integration processes by means of cluster approach is offered.

Keywords: vertical integration; network model of development; horizontal integration; cooperation of enterprises; cluster approach.

Постановка проблеми. Економіка інноваційного типу вимагає ефективних механізмів реструктуризації промисловості з метою загального підвищення інноваційної активності галузей.

У світовій теорії і практиці організації територіального соціально-економічного розвитку існує безліч напрямів і концепцій. Вибір конкретних положень залежить від обставин і чинників, що впливають на регіональну економіку. Якщо країна перебуває в кризовій ситуації, то її економічного потенціалу не вистачає для підтримки динамічних темпів розвитку усіх сфер одночасно. Потрібний принциповий вибір критичних напрямів, на яких слід зробити акцент для досягнення максимально позитивного ефекту. Такій специфіці найбільшою мірою відповідає кластерний підхід до формування інноваційної політики.

¹ National University "Kyiv Mohyla Academy", Kyiv, Ukraine.

Аналіз останніх публікацій. У Західній Європі до елементів інфраструктури прикладних досліджень, орієнтованих на сприяння інноваціям, відносяться кластерні проекти, що забезпечують посилення взаємодії фірм різного профілю, а згодом і різних індустрій.

Зустрічаються три найбільш широко відомі визначення кластера.

1. Регіонально обмежені форми економічної активності усередині споріднених секторів (технологічна спорідненість, наприклад, біотехнологічний кластер), зазвичай прив'язані до тих або інших установ індустрії знань (НДІ, університетів тощо).

2. Вертикальні виробничі ланцюжки: досить вузько визначені сектори, в яких суміжні етапи виробничого процесу утворюють ядро кластера (наприклад, ланцюжок «постачальник – виробник – реалізатор – клієнт»). До цієї ж категорії потрапляють мережі, що формуються навколо головних фірм (фокусні кластери).

3. Галузі промисловості, визначені на високому рівні агрегації (наприклад, хімічний кластер), або сукупність секторів на ще вищому рівні агрегації (наприклад, агропромисловий кластер). Зазвичай їх називають метакластерами з масштабами, що різко відрізняються, починаючи від просто місцевих (наприклад, садівництво в Нідерландах) до достовірно глобальних (аерокосмічний) [8].

Невирішені частини проблеми. Рациональним інструментом підвищення інноваційної активності промисловості країни може стати кластерний принцип державного регулювання галузей. Даний принцип передбачає концентрацію ресурсів держави на підтримці не окремих підприємств у рамках галузей, а галузевих кластерів загалом. При цьому завдання створення і розвитку галузевих кластерів територій може бути вирішене шляхом розширення територіальної мережі інноваційно-технологічних центрів [6; 8].

Метою дослідження є обґрунтування ролі та значення процесів управління розвитком високотехнологічних галузевих кластерів.

Основні результати дослідження. Описані вище типи кластерів у чистому вигляді не зустрічаються ні за кордоном, ні в Україні. Найчастіше галузевий кластер – це географічно локалізована сукупність інноваційно активних суб'єктів економічної діяльності з мотивованими і стійкими коопераційними стосунками, що утворюють безперервну синергетичну сукупність елементів отримання, освоєння у виробництві, промислового випуску і реалізації ринкового продукту в окремому галузевому сегменті. Під галузевим сегментом розуміється галузевий напрям або спектр суміжних галузевих напрямів, характерних для цього галузевого кластера [11].

Причини виникнення кластерів пов'язані з детермінантами національної переваги і служать проявом їх систематичного характеру. Серед них: параметри чинників (матеріальні і нематеріальні умови, необхідні для формування конкурентної переваги в самому виробничому процесі фірми, робоча сила, природні ресурси тощо), стратегія фірм, їх структура і суперництво, параметри попиту (вимогливість споживачів до якості товару, міра усвідомлення соціальними групами актуальності потреби), споріднені галузі (галузі-споживачі і

галузі-постачальники). М. Портер вводить ще два чинники, що впливають на розвиток кластерів: випадкові події і дії уряду [11].

Конкурентоспроможна галузь у процесі взаємопов'язаних відносин допомагає створенню продукції в інших галузях. Її наявність в країні стає важливим чинником, що визначає ріст конкурентоспроможності.

Таким чином, у процесі формування кластера всі внутрішні процеси виробництва надають взаємну підтримку і створюють конкурентні переваги.

Наявність цілого кластера галузей прискорює процес створення чинників там, де є група внутрішніх конкурентів. Усі фірми з кластера взаємозв'язаних галузей вкладають інвестиції в спеціалізовані, але споріднені технології, інформацію, інфраструктуру, людські ресурси, що веде до масового виникнення нових фірм. Кластер конкурентоспроможних галузей стає системою, а не просто сукупністю взаємодіючих елементів.

Географічна локалізація галузевого кластера визначається принципом максимальної ефективності: у рамках галузевого кластера концентрація носіїв інновацій, кадрових ресурсів, підприємств промислового сектора, об'єктів інноваційної інфраструктури і супутніх галузевих організацій збалансована. Групи внутрішніх конкурентів часто оточені постачальниками і розташовуються в районах з найбільш суттєвими і вимогливими споживачами. Концентрація конкурентів, їх покупців і постачальників сприяє росту ефективності і спеціалізації виробництва. Таким чином, вплив детермінантів конкурентних переваг країни посилюється впливом географічної близькості. Університети, розташовані поблизу від групи конкурентів, найчастіше взаємодіють з нею. Конкуренти підтримують і фінансують діяльність місцевих університетів, постачальники, розташовані по сусідству, мають нові можливості для співпраці у НДДКР. Вимогливі клієнти-сусіди беруть участь в процесі становлення рівня попиту, пред'являючи підвищені вимоги до рівня сервісу і якості продукції. «Географічна концентрація галузі діє як сильний магніт, притягуючи талановитих людей і інші виробничі чинники» [11].

Географічна близькість елементів кластера збільшує концентрацію інформації і взаємообмін нею серед фірм. Інформаційний взаємообмін дозволяє забезпечити оптимізацію взаємовідносин в ланцюжку «виробник – споживач». Фірми легше отримують інформацію про зміну характеристик потреб, а відповідно швидше і адекватніше реагують. Зростає швидкість інформаційних потоків і темпи дифузії нововведень у рамках усієї галузі.

Таким чином, процеси утворення кластерів і взаємообмін галузей в кластері йдуть активніше за наявності географічної концентрації. Географічна близькість об'єднує усі розрізнені впливи детермінантів конкурентної переваги країни в систему.

Залежно від географічної локалізації галузеві кластери можуть бути розділені на регіональні і територіальні. Прикладом регіонального кластера служить Вінницький переробно-харчовий кластер, Хмельницький швейний кластер, Херсонський транспортно-логістичний кластер «Південні ворота України». В них спостерігається висока концентрація підприємств. У Харкові, Львові та Києві чітко виражений територіальний галузевий кластер в області мікроелектроніки, електроніки і інформаційних технологій [7]. На невеликій

території зосереджено десятки промислових підприємств електроніки, функціонують базові вищі учбові заклади галузі, активно розвивається наукомісткий бізнес.

Доцільність кластерного підходу підтверджується світовим досвідом. Галузеві кластери служать основою економіки практично усіх промислово розвинених країн. Яскравим прикладом зарубіжного галузевого кластера є «Силіконова долина» в США, де на обмеженій території сконцентровано провідних світових виробників мікроелектроніки. У Нідерландах економіку країни можна розділити на 10 метакластерів: склади, хімічні галузі, енергетика, агропромисловий комплекс, будівництво, засоби масової інформації, охорона здоров'я, комерційні обслуговуючі галузі, некомерційні обслуговуючі галузі, транспорт [3].

Учасники, що входять в кластер, діють в умовах нормальної ринкової конкуренції, але в той же час вони знаходяться в сприятливому бізнес-середовищі, сприяючому ініціації спільних проєктів, у т.ч. спрямованих на оптимізацію ланцюгів постачань в загальних інтересах. Іншими словами, компанії кластера конкурують між собою, а на рівні галузі об'єднують свої зусилля.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кластерний підхід робить економіку прозорішою і керованою. Промисловий потенціал зосереджується у впорядкованому секторі галузевих кластерів, а самі кластери у міру свого розвитку стають центрами тяжіння інвестицій, кращих кадрових ресурсів і супутніх послуг.

У той же час наявні в Україні позитивні процеси щодо формування кластерів ще не відрізняються стійкістю і наврядчи за короткий період зможуть зробити значний внесок у розвиток кластерної економіки, знаходячись в режимі саморозвитку, без значної уваги держави. Таким чином, проведення політики, спрямованої на підвищення ефективності функціонування діючих об'єктів інноваційної інфраструктури в контексті збільшення їх позитивного впливу на розвиток галузевих кластерів територій, украй актуально і може стати логічним продовженням державних заходів з формування економіки інноваційного типу. При цьому сприяння формуванню кластерів повинне в першу чергу полягати в розвитку діючих і створенні нових об'єктів інноваційної інфраструктури, оскільки їх нинішньої кількості явно недостатньо.

1. *Иванов Ю.В.* Слияния, поглощения и разделение компаний: стратегия и тактика трансформации бизнеса. – М.: Альпина Паблишер, 2001. – 244 с.

2. *Косачев Ю.В.* Экономико-математические модели эффективности финансово-промышленных структур. – М.: Логос, 2004. – 248 с.

3. *Мингалева Ж., Ткачева С.* Кластеры и формирование структуры региона // МЭиМО.– 2000.– №5. – С. 49–53.

4. *Портер М.* Международная конкуренция. – М.: Международные отношения, 1993. – 580 с.

5. *Портер М.Е.* Конкуренция. – М.: Вильямс, 2005. – 608 с.

6. Посібник з кластерного розвитку // www.sme.ukraine-inform.org.ua.

7. *Третьяк В.П.* Кластеры предприятий. – М.: Август-Борг, 2006. – 132 с.

8. *Цихан Т.В.* Кластерная теория экономического развития // Теория и практика управления.– 2003.– №5. – С. 74–81.

9. *Dodgson, M., Rothwell, R.* (Eds.) (2001). Handbook of Industrial Innovation. Edward Elgar Publishing, Incorporated.

10. *Freeman, H.* (1974). *The Economics of Industrial Innovation*. Hammond Sworth; Penguin.
11. *Porter, M.E.* (1998). Clusters and the New Economics of Competition. *Harvard Business Review*, November-December: 77–90.

Стаття надійшла до редакції 5.02.2015.